

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Második félév.

Kolozsvár, Julius' 16kán, 1841.

3. szám.

Tartalom: Oskolákról, (Szász Károly) 17. l. XV-ik Lajos Straszburgban, (Taracski) 20. l. Közlemények. Nyílt levél Kőváry Lászlóhoz, (Nagy ajtai Kovács István) 23. l.

Oskolákról.

(Folytatás.)

Én az oskoláktól nagyon sokat várok, 's pedig nektek talám úgy fog tetszeni, hogy igénytetim még igen is szerények. A' német tudós így szeret szólani: Oskolák czélja az embert emberé formálni, e' szép szó teljes értelmében; vagy azt mit a' természet csak tehetség és szűnyadó erő, ösztön és hajlamok csiraalakjában oltott belénk, gyümölcscsé, tetté, jellemmé fejteni; vagy éppen embert isteni hasonlatosságra emelni, 's a' t. Szép beszédek! de illy általánosságokból még úgy is bajosan lehetne gyakorlati szabályokat kivonni, ha — igazak volnának. De, barátim! embert emberré 's mint mondjátok a' szó teljes értelmében, csak isten 's világ történetei nevelnek a' századok 's ezredek oskolájában. Az ki a' többinél kissé jobb, 's legyen bár legjobb 's magasban álló kortársai felett, alig csak külrajza annak az eszménynek: mellyhez mi pulyák is legalább gondolatban fölemelkedni képesek vagyunk; 's pedig ez az eszmény hihetőleg, csak torzkép lesz egy tovább haladott embernyom még tovább látó szemei előtt. — Ne csaljuk magunkat. Mi adott körülmények közt élünk. Az emberiség, legszentebb tulajdonit, sejtí már, de korán sem bírja még. A' vallás felekezeti. Az erkölcs kölcsönben túrtbűnök compromissuma. A' birtoki saját gúny arra kiének nevezik. A' szabadság, mellyre vagy mint Mózes mondá, saját képére isten az embert teremtette, szép és bűvös szó, de őt ma-

gát komolyan igényleni sem merjük, érezvén, hogy mint pulya az orias kardját, ön sérelmünk nélkül kezelni nem tudók. Nagytás! mondjátok. Úgy van. Az ellenkező igaz tehát? Még rémitőbb nagytás! Vonjunk le egy századrészt a' keserűen mondottakból, 's szűz igazság lesz a' mi fennmarad. — És ebből, az állásból jobbra, nemünk rendeltetéséhez közelítőbbre, csak fokként lépdelhetünk. Ki a' sort elhagyva, megszire száguld nem fogja mozdítani a' tömeget 's ön maga esik áldozatul gondolatlan merészséggéért. Ki a' sorban marad, huzdítva legalább 's gyorsíthatja társai lépését. Miért tehát a' megszí czélhoz utazónak midőn arányba igazításért eseng magát a' czélt mutatni akarni, mellyet sem ő sem mi tisztán ki nem vehetünk? „Ezt a' szakaszt tanold ma,“ mondjuk a' kezdőnek, „'s ha végét érted majd meglátjuk mi következik.“ Így mi is a' kört, mellyet terveink műhelyeül e' lapokban kitüzendők vagyunk, vonjuk minél keskenyebbre 's közönséges nevelés, az az oskolák czéljául vegyünk csak ennyit fel: módot nyújtani hogy mindenki azon álláspontot, mellyre, kicsin részben és talán, saját választása, túlnyomólag pedig környületei helyezik, tíz eset közül legalább hatszor, jobban, az az magára, kortársaira, honára 's az emberiségre nézve üdvösebben bétölteni képes és kész legyen, mint apja vagy előzői. — Én legalább oskolákat illeto' észrevételeimet 's javaslatimat csak ennyire fogom arányzani. Adja isten, hogy mint most talán sokak véleménye úgy egy reményeimet

de nem óhajtasimat, messze túlhaladó kor tet-
leges dicsősége is nézetimet, minél előbb, túl-
zottan szerényeknek bélyegezze!

Mint minden körülményeinknek, úgy os-
koláinknak is feladatát, társasági, polgári, bir-
toki, 's műveltségi állásunk de facto helyze-
te szabja ki. Azon — hála korunk nemtőjének!
— már mi is túl vagyunk (?) hogy Pálra vagy
Péterre ujjal rá mutatva, keserű bizonyossággal,
kimondhatnók: „te sklávnak születél, neked skláv-
nak kell maradnod“; te kikerülhetlenül rozszat-
ékéd szarvánál, két sovány ökröt, névvel tiéi-
det más barázdájában fogsz napestig korbácsolni;“
„te egyéb mint katona soha nem lehetsz,“ 's a t.

Igen is illyeket, egyesekről többé ki nem
mondhatunk, de magunkat 's másokat mystifi-
calnók, ha mind e' mellett oly bizonyosnak, millyen
csak valami mathesison kívül lehet, nem tartanók,
hogy Erdély két millió lakóji közül egy millió-
nyolczszáz ezer azon ivadékbán, mellynek leg-
újabbjait az idén keresztelték, kétségkívül föl-
det mivelve fogja élelmét keresni; földet na-
gyobbára mástól bérben tartottat; 's mivelni a-
zon hazában, mellynek geographiai helyzetét vál-
toztatni semmi sem, innen eredő viszonyait ked-
vezőbbekké tenni is, még egy emberkor csak
kis mértékben lesz képes; végre földet mivelni
és élni oly polgári 's tehetőségi viszonyok közt,
mellyek mellett, a' lélek magasabb emelkedése,
's szélesebb láthatárra kiterjedő élet és világné-
zet lehetetlenség, 's ha nem az, úgy csak kín,
elkezdett 's bé nem végezhető félismeretek rha-
podiája pedig merő átok volna. A' fönmaradó
kétszáz ezerből, hogy hozzávetőleg felvett szá-
munknál maradjunk — van, vagy legalább a'
közelebbi korban, hihetőleg lesz, mintegy száz-
ötven ezer, kik azt mit az életműves természet
's emberi szorgalom szövetsége, azaz a' természet
durva anyagul állít elé szükség, kényelem 's
gyönyör tárgyaivá átalakítják, kézművesek 's gyér-
gyárosak, vagy a' nélkülözhetőt a' szükségeseb-
bel fölcserélni segítnek — kereskedők. — Itt már
maga a' foglalkodás természete magasabb fejlet-
séget, több ismeretet, 's húzamosb készüléteket

feltételez, nem csak az intéző, hanem a' gya-
korlati segédek részéről is, 's mivel országok-
ban, ez osztály jelesbjei, a' polgárzat legmaga-
sabbban álló tagjainak regioiba érnek fel. — Vég-
re lehetünk talán ötvenezeren, kiknél a' miveltsé-
g határául mostoha körülmények tábora igen
is, de rendeltetésünk sorompókat nem állított
fel. Ez a' nemesség, hivatalviselők, tudósok 's
tanítók osztálya, kiknek kezeibe a' törvényho-
zás, kormányzat, nevelés és tudományosság szent-
ségei, 's ezekben koruk 's utódaik szerencsésjét
tette le, kedvezőbb csillagzatuk.

'S ez osztályok sorsosait ismét nem egyéni-
leg, de általánosan tekintve, határozott idő ál-
lítja ki, részökbe jutott gépeik forgatásához. A'
földész 10 — 12 éves fiját és leányát a' háztar-
tásnál már nem nélkülözheti, 's azon az egyen-
kívül, kit papnak vagy éppen tán prokátornak
szánt, a' többinek, ki nem pótolható szerepe
van, a' konyhában 's a' kertben, az istállóban,
's a' mezőn, vagy legalább idegen szolgálatban
hogy testvéreinek szűk falatját kimélje. A' föl-
dész gyermek tizenhét éven felül oskolába nem
járhat, oskolába járni nem fog. A' máso-
dik osztály foglalkodásai mint érintők bővebb
's több oldalú ösmeretet, teljesebb fejlettséget
kivánnak, azért itt a' dolog természete hossza-
sabb időt enged is igényel is a' készülétre. Csak
ugyan az alsóbb kézművesnél tizennégy évvel
kezdődni kell az inasságnak, 's a' kereskedői bolt
sem várhat bajszos legényekre. A' gyárnok már
a' harmadik osztályhoz számítandó, melly a'
mennyit a' természet engedett a' test kiformá-
lására, legalább annyi időt követel tökélyes ki-
képeztetésére. Így czél és idő, 's még száz meg
száz körülménytől föltételezett lehetőség, önként
három különböző arányt szabnak az oskola e-
lébe, 's ha ezeket, mint legtermészetesebb, kü-
lön intézetek által akarjuk létesíteni, három főbb
neme származik magoknak az oskoláknak, mely-
lyeket az úttal csak rövidség okaért e' három
névvel különböztetünk meg. I. Néposkola.
II. Műoskola. III. Tudományos osko-
la. Szóljunk mindenikről csak fő vonásokban,

a' részletekbe bocsátkozást második közlésünk-
re tartván fenn.

I. Néposkola.

Tíz, legfennebb tizenkét szabad éve van tehát annak, kit végzete földésznek és pedig erdélyi földésznek, vagy alsóbb rendű kézművesnek praedestinált, mi előtt gépi szakmányához kezdene. Ezen a' tíz éven, élteinek nyomorult, vagy tengődő, vagy mennyiben emberi 's polgári viszonyai engedék, nyugodt 's boldog sorsa dül el. De nem az övé csak hanem a' miénk is. Látjátok más tárgyak körül milly hajszálnyi finomságra fejlődött ki a' társasági viszonyok philosophiája. Nagy városban, saját telkünkre sem szabad nem pompás házat építenünk; 's igen helyesen, mert ki az utcát ronda építménynyel diszteleníti, szomszédjai tulajdonának már meg volt becséből tettelegesen elveszen: és az mind egy volna: polgár társaitok, kik hogy azok, kik hogy számosak ne legyenek nem tehetitek, akár buták, akár értelmesekek, akár vad akár szelid lelkülettel foglalnak helyet mellettetek? Nem barátim! a' népnek, mert Verbőczy daczára szabad már e' nevet szebb, azon tágasabb, értelemben használni, a' népnek körülményeivel öszveférő miveltsége, föltételévé lett a' ti jóleteteknek, 's ezt megelőzőleg bátorságtoknak is. Ez ma már nem paradoxum többé, nem is nyílt kérdés, nem bizonyításra váró állítmány, legkevésbé pedig divatszerű érzélgés üres phrasisa. Az emberi nem, mellynek lényegében gyökeredző kívánati, mielőtt az ösztön csirájából világos tudatra fejlenének, századokon átvonuló jelenségekben mutatkoznak, ezer példában kiáltattak ki 's korunk megértette a' szót: hogy nem furfangos political combinatiók, mellyeket a' büszke kénytelenségből úgy nevezett „véletlen“ annyiszor semmivé tett, nem a' miveltségnek, egy külön vált kis számban mértékszeretlen központosítása; hanem mindig és mindenütt a' nagy tömeg fejlettsége, értelmessége, 's erkölcsi aránya tette a' lenyomó

sulyt, polgári erő 's emberi boldogság mérlegében; 's azért még egyszer legyen mondva; hogy az időnek minden percze, 's minden helyzetben becses ugyan, de drágább és nagyobb fontosságú pillanatok nem kiáltanak hozzánk gondoskodásért, mint azok, mellyek a' nép sarjadékának első évtizedét alkotják, 's mellyeket az most nagyobbára elteng és ellézung, de töltend egykor üdvére magának, üdvére a' társaságnak 's üdvötökre nektek, kiktől legtöbb függ, ha kötelességeitek legszentebbikét, 's legsürgetőbbikét, egész jelentésében átértenditek. Arról a' tíz évről, mellyet egy gonosztévőnek börtönben sinlenie kell, nagy lelkiösmeretességgel tanácskoztok, végeztek, 's ítéltek gyűléstermeitekben és a' zöld asztalnál: oh gondoskodjatok arról a' tízről is, mellyben a' többinek végzete rég eldőlt, olcsóbb áron nagyobb nyereséget földnek és égnek nem szerzendettetek.

A' tisztultabb nézetek e' tárgy körül is korunk újabb szerzeménye; 's ha voltak régebb is, de főleg a' reformatio óta, leginkább az egyház üdvös befolyása alatt ollyas valami intézményeink, mellyeket falusi oskoláknak nevezénk, de hogy az a' mi volt és van, ahhoz képest a' minnek mulhatlanul lenni kell nem egyéb parányiságnál tudjuk már és nyíltan vallani készek vagyunk; és e' tudat 's e' vallomás tettűs korunkban 's tette hevílt nemzetünknel fontos, üdvös, tömérdek következményű jelenség.

Tisztultnak nevezem a' nézetet, melly újabb időkben népnevelést illetőleg fejlődött, 's örömmel nevezem még egyszer így főképp azért, mert e' lélekben járó tárgynak egy olly ágára is kiterjed, mellyről alig lehet meg fogni miként kerülhetette ki annyi idők 's annyi világos fejű és meleg keblű emberbarátok figyelmét. Értem a' köznép gyermekeinek legyengébb korokban kettőtől hat évig, fejlődéséről való gondoskodást, melly ekkor a' jó istenre, inkább lehetne mondani, az ördögre volt bízva. És e' figyelem, legszebb gyöngy a' tizenkilencedik század koszorujában, 's részemről szót nagyobb örömmel papirosra nem tettem, mint

azokat, mellyekkel kimondani szerencsés lehetek, hogy 1802 óta Európában, 's 1819 óta Magyarhonban is a' néposkola két osztályból áll, mellyek közül egyik, és pedig a' legüdvösebb, a) kiseddóvó intézet szerény nevét hordozza, másik b) a' néposkola sajátabb értelemben.

(Folytatása közelebből.)

Szász Károly.

XVik Lajos Straszburgban.

XV-ik Lajos fényesen tartá bemenetelét Straszburgba. A' város maga részéről roppant költségek által akará elhíttetni a' királyljal, hogy minden német emlékezéseit 's ellentörekvéseit félre tette, 's hogy az egykori szabad birodalmi város most egész hunnyászkodással görbíti fejét Francziahon felséges királyának jármába, Azonban Straszburg koránsem hagyott volt fel régi büszkeségével; csak amaz örökül nyert lelkese-dése a' függetlenség iránt, mit soha meg nem tagadott, tartá, okulva a' tapasztalás által, tanácsosnak, czélzataival egy kisség tartózkodni 's nem rohanni mintegy a' falnak igen is korán és vakmerőleg.

A' püspöki palota, mellyben a' király mulatott, temérdek pompával volt kiékítve. A' vár át ellenében, az Ill mellett egy diszkaput emeltek hat pompás képpel, környezvét pyramisokkal, mellyek virágfüzerekkel valának diszítve 's néhány szökőkúttal ellátva, mikből naponként több óráig Elzász legszebb vidékein termett bor lövellett. Ill vizén felül neptunok, delfinek, és tüzkerékek mozgottak 's hattyuk uszáltak a' folyóban körösleg és csinos ladikok szegdelték át, mellyeken fiatal lányok és hajósok sajtáságos öltözetökben valának láthatók. Naponként új meg új innepélyek készültek a' király szemei előtt, éjszaka megvilágították a' diadalkaput 's tüzi játékokat gyűjtottak.

October 7kén a' straszburgi 's egész elzászi hajósok egyesültek vala, a' király előtt egy

tengeri ütközet színjátékát adandók. Kékre festett, lobogókkal diszló sajkákon jelentek meg. Párjával a' jagszebb rendben elérkezvén, a' folyó mind két oldalán sorba állának 's készültek a' fordulatokra, mellyek az ütközetet megelőzendék. Parthoszat iszonyu néptömeg gyült vala össze, 's minden házak fedelei tömvék nézőkkel.

XVik Lajos, főrangu urak és dámaiktól környezve, a' várnak egyik ablakánál állott. A' szemei előtt mutatkozó nagyszerű játékban kedvét látszék találni 's a' nép riadó ujjongása örömkönyeket csalt ki szeméből. Ki is kétkedhetett volna azon egyszerű kedélyes elzásziaknál jó kedvek kitoréseinek őszinteségében.

De egyszerre egy alig hallható moraj terjedett el a' tömeg közt. Minden szem a' folyamra fölfelé fordult. Egy rendkívül könnyeden épített zöld ladik, mellyen egy fiatal, fejérbe öltözött leány ült, suhamlott nyilsebesen az Ill vizén lefelé. A' viz alig tetszett a' kisedd sajka evezőjétől érintve, csak gyengén habzó bárázdat hagyván maga után. Az ifju leány az elzászi pórnök akkori viseletje szerint volt öltözve; csak köntöse bővebb volt valamennyire a' szokottnál, úgy hogy természet nem lehetett kineézni. Mindazáltal kitünő volt mozgásiban bizonyos illedék, 's egész tartása legkisebb feszességet sem árult el. Maga a' szelidség és szendesség látszott elömlöni valóján; de midőn barna szemeit a' tömegem körül jártatta, leirhatatlan büszkeség és merészség volt kifejezve azokban.

A' hajósok e' véletlen tüneményen elámulva egy pillanatil nyugottan hagyák útját folytatni, de midőn a' fordulatok elkezdésére jel adatnék, utána eveztek föltartóztatni. De a' leány nem engedte magát elérni, 's most ügyesen kikerülve üldözőit, majd a' számos elébe vágó sajkákat evezőjével visszeverve, végre sikerült neki hallatlan szerencsével, a' várablakok aljáig elvergődni.

Itt új próbát tettek hogy személyét hatalmokban ejtsék, de ő bámulásra méltó ügyességgel állott minden megtámadásnak ellene. Ladikja kigyóként csusszant át az ellenséges sajkák

közepette; úgy tetszett olykor mintha nyílt csatába vágnék ereszkedni velek, de a' megtámadás pillanatában a' kis ravasz villámsebesen más irányt tudott venni 's üldözések elől kitérni.

A' király rendkívül gyönyörködött e' furcsa jeleneten; de mivel tartott, hogy nem leendő jó vége a' fiatal leányra nézve, tudokra adá a' hajósoknak hogy üldözésekkel hagynának fel. Ezek engedtek a' parancsnak, 's visszatérének helyökre.

A' leány megállította ladikját. Nem lévén felettébb erős a' víz folyása, nem vala nehéz annak ellent állani. Ekkor a' királyi terem felé fordult, megoldotta övét 's a' csattokat, mellyek felruháját eddig összetartották, 's egészen kibontakozott belőle. Látván ezt a' nép kezdetben némi rémülés fogta el, de a' leány szemérmes, szűz mosolygása majd ismét megnyugtató. . . . könnyen és ékesen, mint egy szép pille, lépett elé lepléből. Rózsaszín köntöse, melly tündérszerű tökélyesen tüntette ki, térdéig ért, 's alatta némi fehér pantalon viselt; egy csinosan nyaka körül vetett kendő játszadozott két végén az enyelgő szellőkkel, 's szép szőke haja hosszú fürtökben hullámozott alá félig meztlen vállaira.

A' szűz-leány szép kerekded karjait ékesen kinyújtá, fölemelé egyik lábát, a' másikat egy széltől mozgatott kéve gyanánt ingatá, 's tánczolni kezdett, előbb valamennyire mélacsendesen, de lassanként mind élénkebben és hevesben; egyszerre úgy tetszett, mintha lábai nem is érintenék többé a' sajkát, köntöse a' légben röpkedett légihajóként, mellyen ő ragadó sebességgel látszott szállani.

A' király egy perczig sem vesztette el szeméi elől. Midőn tánczát elvégezte, ujjhegyeit ajkaival illette, 's ezután egy kellemteljes mozgást csinált karjával, mintha csókot akarna küldeni a' fejedelemnek. Ez egy mosolylyal viszonzá.

Ekkor a' szűz egy kisedet, köntösébe csinált zsebből kivön egy parittyát, 's egy golyót tönreá, mellyet bámulatos ügyességgel a' király feje felett a' terembe hajta, hol a' monarcha kísérvőivel mulatott. Lajos arcán egy észrevehetőleg elfojtott álmélkodás jelenkezék; emberei legott elé futottak a' tárgyat eleibe viendők. Egy üres, fekete, kisedet fagolyó vala ez, melly egy rugótollnál fogva legkisebb nyomintásra fel volt nyitható; rajta e' fölírás: „A' királyhoz — válasz, ha tetszik.“

XV-dik Lajos sem félénk, sem gyanakodó nem vala; azonban tanácsosnak tartá, maga

nem nyulni a' golyóhoz, egyik a' jelenlévő urak közül ajánlkozék erre. Egy bépecsételt irat hulla ki belőle, mit a' király sietve feltört 's olvasá. Ez volt tartalma: „Sire, Felséged ellen öszveesküvés van munkában; élete veszélyben; bocsásson engem — de magán — mert tanúk előtt nem szólhatok — színe elébe, 's én Felségednek mindent fölfedezendek, mit az öszveesküvésről tudok. Negyedóra mulva tán idő nem volna többé. De senkinek sem szabad tudni, hogy Felséged színe elé bocsátott. Úgy magamat tenném ki veszélynek.“ Ezen szavak olvastakor megindulva látszék a' fejedelem; egy perczig gondolkozván, vevé czeruzáját 's a' levélkére ezt írta: „Elvárom kegyedet,“ a' papírt ismét bétévé a' golyóba 's a' leánynak lehajtá. Ez ügyesen felfogá feltöré a' levélkét, 's a' népre mosolyogván, indult a' folyón felfelé.

Néhány percz mulva megjelent a' terem előszobájában. A' király parancsot adott volt béereszteni, 's egyszersmind őt magán hagyni a' leánynyal: azonhan elővigyázatból emberei közül egy néhányan a' szomszéd szobákban maradtak.

„Szép gyermek,“ szolt ekkor a' király „én halával tartozom neked a' részvételért, mellyet életem iránt nyilvánítál. Noha személyemre nézt mitől sem tartok, mindazáltal a' királyi felség élete elleni merény mindig bünsös tett, mia' törvények szigorúsága szerint boszulást érdemel.“

„„Ugy van, Sire, jól tudom én azt““ felelt a' leány, azt is tudom, hogy Felséged nagy lelke túl emelkedett minden paránszerű felemen és agályon. De én kötelességemül tartám hirt adni, ne hogy valamely gyáva király gyilkolás történjék. Straszburg Felségednek pompás elfogadást készíté; ne engedje magát megcsaladni külszíntől; a' város még mind fájjalja szabadsága elvesztét, és soha sem lehetend, rajta egészen erőt venni.““

„Érzem, mire czéloz mondásod; már több ször tették nekem színt azon megjegyzést. De a' dologra már! öszveesküvést említél.“

„„Igen. Egy különös eset béavatott engem a' titokba. Felségedre halált esküttek, 's éppen a' pillanatban, midőn legkevésbbé gondolná, fájják a' merényt Felségeden megejteni.““

„„Jó. Tehát óvások fognak tétetni. Magyarázd ki magadat világosan. Mikorra határozták a' büntettet véghez vinni?““

„„Félő, Sire, minden vigyázat sikertelen maradand. Az öszveesküttek ravasz emberek, kik fortélyt és színelést jól tudnak eszközül használni.““

De ha akadályt vetünk elükbe, özszeesküvésöket idején meghiusítjuk," felelt a' király nyugtalanzkodva.

„Ah Sire, már nincs arra idő! Az özszeesküütt, ki meg van bizva, Straszburgot zsarnokától megszabadítani, ez az özszeesküütt, én vagyok.“

A' gyöngöe lány borzasztó hangon mondta ki ez utó igéket; szemei vadul szikráztak. Mielőtt még ideje lett volna a' királynak eszmélni, feléje rohant, törrel kezében, szivét átszurandó. Szerencsére vértet hordozott Lajos felruhája alatt. A' tör lesikult az aczélon, 's a' király veszélyen kül, megragadta a' kezét, melly őt meg vala gyilkolandó.

A' szomszéd szobákban ülök elétermettek legott a' király szavára, 's megfogták a' leányt. Ez csendes volt és hideg mint egy kőszobor, sőt legkisebb kedvetsem mutatott odább állani. Ebben a' pillanatban léptek bé a' véletlen zajra a' város főbirája 's tisztjei, kik már az előszobában váraoztak, hol ő Felsége őket kegyes leende elfogadni. Egyben értesítették őket a' történetről.

„Sire,“ monda a' a' főbiró, érösen megvagyok azon szomorodva, hogy a' szép innepet egy illy sajnálatra méltó esemény megzavará.

A' vétkes kétségkívül nincs eszén; megérdemli a' büntetést; de esengünk Felségednek legyen olly kegyes itt levő embereinek megparancsolni, hogy ez eseményt ne hireljék el a' nép között. A' legcesekélyebb kétségnek sem kell

helyt adni, Straszburg városának Felséged iránti hűsége és engedelmissége felől.“ Ézután a' leányhoz fordult e' német szavakkal: „Isten veled, lesznek még más bosszulói a' hazának.“

A' városi tisztteken kül senki sem érté a' német szavakat. Egyik a' király emberei közül kéré őket magyaráznák meg, mit monda a' leánynak a' főbiró. A' tiszték viszonzák egész nyugodtsággal; arra emlékezteté a' leányzót, hogy isten a' király gyilkost örök kárhoyattal bünteti.

A' leány monda erre keserü mosolylyal: „nem, nem, isten irgalmazni fog énnékem.“

Alig végezé szavát, midön az örek beléptek foglyul viendök. De azon perczben, midön a' király szolgálát akarák adni a' katonáknak, ki fejlett kezeik közül, kiugrott az ablakon 's eltűnt. Szép teste, borzasztólag öszveroncsolva, hullott le a' kövezetre. Mindenfelé hangzott a' nép között: „Meg volt örülve.“

October 7-dik estvéjén forrott a' bor mint az előtti napokon a' várablakok alatti kútfökből; égtek a' tűzművek, 's a' város ki volt világítva. A' nép szint olly vidám és boldognak látszott lenni mint a' szomorú esemény előtt, mellyet most közlénk olvasóinkkal. Csak XVik Lajos nem vala többé ugyan az, sötét és borrus volt homloka; minden öröm elenyészett rá nézve. Az igék: „ne engedje magát megcsaltni a' külszintől!“ viszhangzottak még fülében.

Taraczká.

KÖZLEMÉNYEK.

Nyílt levél

Köváry Lászlóhoz,

a'

„Székelyhonról“

ezímü munkát kiadni szándékozóhoz.

Kolozsvártt jul. 6. 1841.

Nem tudok Európából nevezni népet, mellyet nemzeti élte korszakain keresztül jól ismertetni bajosabb lenne mint a' székelyt. Történetírók róla külön ritkán tettek említést, 's kik tettek, nagyobbára vagy ingatag alapu hallomás után, vagy részrehajlás által vezetettve. Oklevelek, történeteiről szólók, kevés számmal adattak ki; ezek közül is csak néhány kielégítő pontossággal. Kinek tehát azon szándék érlelődék meg lelkében, hogy a' székelyek-

ről könyvet írjon: annak sok tekintetben szerencsés körülmények közé kelle jutnia, 's közöttök éveken át ellankadatlan szorgalommal munkálnia. Annak a' történetiratokban székelyekről elszórt jegyzeteket felkeresni, az okleveleket, országos végzéseket, hivatalos irományokat, mellyek jobbadán mind kéziratban és szerteszélyel vannak, összegyűjteni; az összegyűjtött adatok tömegét szoros critica alá venni; mellyek állják ki azt mellyek nem, megítelni, 's magának a' feldolgozásra anyagot e'képpen készíteni: elmulaszthatatlan kötelessége, és csak előleges kötelessége. Ki ezt nem teszi, a' székely nemzetnek jelen állapotját sem rajzolhatja helyesen; mert annak jelenje multjából fejledezett ki, 's multjával szakadatlan kapcsolatban áll; ebből érthetni, ebből magyarázhatni meg amazt; 's ha valamelyik korszak történeti tekintetben nálunk studiumot kíván, a' székely nemzet hajdan kora bizonyosan igen. Székelyek fél évezredet túl haladó időszakban olly alkot-

mányszerkezettel bírtak, melyhez hasonlót egyetlen egy európai nemzetnél sem találunk. Sajátságos az; és megérthetése, magyarázhatására különös tanulmány szükséges.

Megtették-e a' mondott előleges készületeket, kik a' székely nemzetről eddig eléírtak? — Nem. — 'S mik azok elmulasztásának következtései? — Munkák, roppant hézagokkal, számtalan tévedésekkel és hibákkal telvők. Mind azon férfiak között, kik a' székelyekről mostanig külön munkákat dolgoztak és juttattak világ elébe: Benkő József hírt rólok legbövebb, legalaposabb, legvilágosabb ismerettel; 's még is ha székely adatokat dolgoztatival egybevetjük, lehetetlen nem látnunk, miképp az ő ismerete is — e' tekintetben — élete fogytáig szűk korlátok közt maradt, gyakran tévedésen alapult, 's kellő világosságra soha sem juthatott. De ő ezt maga is érezte, tudta; 's azért midőn 1791-ben „Imago nationis siculicæ historico politica“ czímű munkáját — székelyekről tudományának ime' quintessentiáját — kiadta, noha ezt 50 éves korában tette, szerény tudóshoz illőleg és az igazsággal öszvehangzólag a' czimlapra azt nyomatta: ezen „Imago“ csak „adumbrata“ csak árnyék kép.

Illy körülmények között mit ohajthatánk egyebet, minthogy olly férfiak álljanak elé, kiknek elég szerencsésök és buzgalmok volt a' székelyekről szóló különböző nemű adatokat összegyűjteni; elég tudományuk, türelmök azokat critica szabályai szerint meghányavetni; elég készütségek és idejük a' hiteleseknek tállattakból székely nemzetünkről — ahhoz és az olvasó közönséghez méltó munkát dolgozni, kiadni. És a midőn mi illy férfiak elelépését ohajtok: — eléügrék Kegyed! aláírási felszólításával „Székelyhonról“ czímű munkájára.

Tudja Kegyed, miképp én e' felszólítást történetesen olvasám, mi előtt még széküldöztette volna. Tudja, miképp mind négy, mind több szem közt ismételve javaslám: ne hirtelenkedjek munkája kiadásával, mert tettét később megbánhatná. Tudja, miképp határozottan kinyilatkoztattam, hogy már felszólítását sem hagyhatom 's hagyandom megróvás nélkül, ha azt úgy mint van, közönség elébe hocsátandja. Kegyed azonban mind ezekkel mit sem gondolván, az Erdélyi Híradó mellett széküldöztette; 's így rajtam a' sor, teljesíteni most, mit akkor mondtam.

„Erdélynek“ e'képpen kezdi Kegyed felszólítását, „önismeretre van szüksége, hogy fölkelhessen vesztelésiből. Sok á vártam hogy valaki jelesbjek közül előlépjen; de minden jobb keblü előtt tudva, mi történt e' nagyszerü czélra.“

Itt Kegyed hirtelenkedése némi leplezésül ámtani akar mind maga mind mások részéről. Önnön ma-

gáról mondja: „Sok á vártam!“ De hiszen Kegyed még tanuló; iskolai tanulmányait sem végezte még el; 's mint tanuló — az irodalmi pályán 's nagy olvasó közönség előtt — ugyan miképp hirdetheti, hogy sokáig várt? — Aztán kívánja elhitetni, hogy minden jobb keblü, 's mivel önmagát is azon jobb keblüek közé számítja, tehát Kegyed előtt is tudva van, mi történt vagy nem történt Erdély ismertetésére. Hogy sok jobb keblü tudja, mi történt hazánk ismertetése ügyében, ez igaz; de Kegyed bizonyosan nem. Ha tudná, másképp szólana.

A' székely nemzetről beszélvén, írja Kegyed: „Megkísértém, az egykor dicső népet másokkal és magával ismertetni.“

Midőn e' sorait olvasom, nem tudom, tapasztalata parányiságát bámuljam-e inkább vagy önhittsége nagyságát. Másokkal azt szoktuk ismertetni, kiről felteszszük, hogy mások nem ismerik. Már Kegyed a' székely nemzetet nem csak másokkal, hanem önmagával is ismertetni akarja, felteszi tehát, hogy azt nem csak mások nem ismerik, hanem ő maga sem magát. Mekkora tapasztalatlanság! Induljon el Kegyed Erdélyben, ismerkedjék mindenféle rangu emberekkel; jelenjék meg társaságokban és gyűlésekben, melyekben székely nemzeti ügy teszi a' beszélgetés, tanácskozás tárgyait; és rövid idő alatt tapasztalni fogja, miképp mind a' székely földön benn, mind a' határain kívül ezer meg ezer a' férfi, kik Kegyednek mindnyáján sokáig leczkéket adhatnának a' székelyhonról és nemzetről. És Kegyed még is azt hitette el magával: Kegyed ismeri azt csak, és Kegyed ismertetendi meg mind másokkal mind önnön magával. Minő roppant önhittség!

„Szilágyrólí vázlataimban,“ írja tovább Kegyed, „az érdeklettek közül sokan megbotránkoztak.“ (Elhíszem, volt miért.) „Az igaz, többször könnyörten kézzel rántám le sebeiről a' megtapult lepelt; de ennek történnie kellett. Nyilvánosság a' nemzetélet gyógyzere. Ha a' Székelyhon iránt hallgatagabb levék, egy talpalattnyi elősegítést sem reméheték népboldogsága felé.“

Tehát nem leve hallgatagabb székely honunkról mint Szilágyról, következtésképpen reméli, hogy székely nemzetünket néhány lépéssel elésegíti boldogsága felé. Ismét mi nagy tapasztalatlanság, elbizakodottság, önhittség tűnik ki ezekből! Édes Kóváry úr! Népboldogító munkákat dolgozni, nemzeteket boldogságuk felé csak egy arasznyival is elébb segíteni, dicső dolog; de koránt sem olly könnyü, mint Kegyed képzei. Én úgy gondolom, Kegyednek míg még iskola falai közt lakik, talán elég és tanácsosabb is lenne azon tanul-

mányokkal foglalatkosodni, mellyekkel az életbe kiléptekor majd magát fogná boldogíthatni, 's a' népboldogítást most másokra bízni. Mert ha az egek Kegyedet nemzetek boldogítójává rendelték, úgy azok örködni fognak élte felett, míg e' rendeltetés teljesülend, 's lesz még ideje a' boldogításra; 's mert, nyilván kimondom, én Kegyednek már azon módját sem helyeselhetem, melly szerint a' székely nemzet boldogságát eszközölni szándékozik. Maga vallja: a' szilágyiak sebeiről többször könyörtelen kézzel rántotta le a' megtapult lepet 's most a' székelykéivel hasonlólag akar bánni; erre mutatnak ugyan is e' szavai: „Ha a' Székelyhon iránt hallgatagabb levék.“ — De kérдем: ha Kegyed tagjai borítva volnának sebekkel, és a' borítékok ezekre tapadva; 's hivatlanul megjelenvén egy tanulatlan, tapasztalatlan borbély legény, könyörtelen kézzel kezdené lerángatni az oda tapadt borítékokat; helyeslené-e Kegyed? Nem hiszem. Még is illy módokat akar követni ránk — székelyekre nézve. 'S im ez az, mire én helyest nem kiálthatok. A' mi nemzeti sebeink már is nagyon fájdalmasok és kényes természetiek; azért részemről azt obajtom: gyógyításához tanult, tapasztalt férfiak fogjanak, 's ezek is a' mennyire csak lehetséges óvakodással, kiméltéssel, hogy ha meg nem gyógyíthatják, legalább vérzöbökké, fájdalmasabbakká ne tegyék.

Irja még Kegyed: „Terveire a' székely nemzet állása, sok részben túlnyomóbb a' más kettőjénél.“ — Ezt magyarázat nélkül nem értem, 's Kegyed viszont miképp fogja megállhatolag megmagyarázni, nem tudom; de semmi. Haladjunk tovább: „Földében a' természetnek temérdek kincse; népe egyszerű keblében hatalmas nemzeti erő; alkotmányában holdogító jog és szabadság: csak fájlalunk kell, hogy **mind ez parlagon!**“

Ezen sorok tisztán azt mutatják, hogy Kegyed nem ismeri sem a' székely föld, sem a' székely nemzet mostani állapotját, ámbár egész könyvet siet kiadni róla. Állításom igazlását a' parlagon szón kezdem. Valamit parlagon vagy parlagon hagyni annyi, mint mivelés, használás, gyakorlás nélkül hagyni. Vegyük most a' szó imez értelmét kapcsolatban azokkal, mikről mondatik, 's tekintsük, mi következik belőle. Mondja Kegyed: a' székely nemzetnek földében temérdek kincs, keblében hatalmas erő, alkotmányában holdogító jog és szabadság van; de **mind ez parlagon!** Az az: a' temérdek kincs műveletlen, a' hatalmas erő használatlan, a' holdogító jog és szabadság gyakorlatlan hever! Mi ha úgy volna, tünnyebb népet a' székelynél az egész föld kerekéségén nem találhatnánk. De úgy van-e? Nem. Az a' Kegyed **„mind ez parlagon!“** - ja nem igaz. Egyetlenegy adat képes Kegyedet meghazudtolni.

Tekintszen Kegyed a' Pesti Hírlap június 9-ikén megjelent ívébe. Ott egy derek székely hazafi Udvarhelyszék martiusi évnegyedes közgyűlése eredményéről tévén indósítást többek között írja: „A' székely nemzet — sok — jogokkal bír; itt csak azokat szándékom kiemelni, mellyek a' közgyűlésekre közvetlen befolyásnak, u. m. szólás szabadság, személyes szózatolás, tisztujítás, melly a' szék minden tisztjeire kiterjed a' fő király bírótól (főispány) kezdve

az utolsó falusi bírógig, törvény előtti egyenlőség. És e' jogokat, mellyeknek köszönhetni hogy a' maroknyi székely nép, mellynek egyébiránt legkitűnőbb jelleme: szilárd ragaszkodás alkotmányához és nemzeti nyelvéhez, a' sorsnak századok óta nem szűnő csapásai között maig is fennáll — és e' jogokat csak ezen székben rang és születés különbség nélkül 25,000 szabad székely gyakorolja!“ — Midőn csak a' szólás szabadság, személyes szózatolás, tisztujítás és törvény előtti egyenlőség jogait csak Udvarhelyszékben 25,000 székely gyakorolja jelenleg; miként hirdetheti Kegyed a' székelyhonról, hogy ott jog és szabadság — mind parlagon, gyakorlatlan hever?

Még ezt is írja Kegyed: „a' szép hon zátonyra akadt hajó lett, benne, kik eddig egymást ölelék, most az érdekek miatt elhidegültek.“

A' hon iránt és minden kivétel nélkül? Igen, ezt láttatik Kegyed mondani, hogy még azon székelyek is, kik eddig honfiak és honjok iránt meleg érzséssel viseltettek, most már mindnyájan elhidegültek. És ez ismét nem való. Bizonyító adatért nem kell messze mennünk. A' Pesti Hírlap imént említém ívében az udvarhelyszéki tudósító e' képpen nyilatkozik: „Lelkem mindig feljajdul, valahányszor e' 25,000 szabad székelyre gondolok, kik olly méltók jobb sorsra. — De hála a' gondviselésnek, melly megnyitotta a' népnek a' nyilvánosság csarnokát, mellyben valahára az ész és értelem lobogó fáklájuk alatt eszméket és tényeket a' közvélemény foruma elébe érdem szerinti méltánylás vagy kárhözvétel végett állítani szabad. 'S lehetetlen, hogy ennek éltető sugára reánk is jótékonyan ne hasson; 's hiszem — mert élni érzem bebelemben e' szent hitet — hogy megint felviruland a' nemzeti szent ügy — az unio által — 's gyümölcse boldogítand, minket és egy boldogabb ivadékat! És én, 's még két barátom, ha szükség kívánja: nyílt sisakkal is a' sorompó közé lépünk ezennel, 's oda vetjük keztyűnk a' székely földön előforduló minden törvénytelenségek, elöitéletek, balszokások, piciznyke kényur és tisztzi zsarolások, minden alaku visszaélések és bureaucratiai kézfogások hydráinak!“ — Illy székelyekről alaptalanul állítatik, hogy hazajok és honfiak iránt elhidegültek volna.

Midőn a' székely nemzet 1506-ban Udvarhelyszékben Agyagfalván gyűlést tartta; jegyzője megírván a' végzéseket, név szerint elésorolá azon főszékelyeket is, kik e' nemzeti gyűlésben jelen valának, és nevék után ezt iktatá: „Ezeken kívül számtalan sokaság, a' kik a' mi székely országunknak javáért meghalni készek volnának, és a' szent koronához is hűséget tartanak.“ Mit az agyagfalvi gyűlési jegyző 1506-ban ez idézett sorokban monda; annál én 1841-ben még többet el merek mondani; 's hűgye Kegyed, nagyon alaptalanul szóla székelyekről, mikor őket mind elhidegültséggel vádlá.

Felszólítása többi sorairól most hallgatok; de lehet, nem hallgatandok, mi után munkája megjelenend: mert azt, mint már megígértém, bírálat alá veendem. Kegyed megkísértette a' székely nemzetet, én megkísértendem Kegyed arról munkáját ismértetni.

Nagy ajtai Kovács István.